

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL DE DOCTORAT: FILOLOGIE**

REZUMATUL

TEZEI DE DOCTORAT

***CONECTORII SINTACTICI
ÎN VERSIUNILE ROMÂNEȘTI
NEOTESTAMENTARE***

**Coordonator științific,
Prof. univ. dr. Petre Gheorghe BÂRLEA**

**Student-doctorand,
Anișoara Georgiana BLÎNDU (BADEA)**

CUVINTE-CHEIE:

Conectori sintactici, conectori transfrastici, limba română, diacronie, sincronie, versiuni biblice neotestamentare.

CUPRINS:

Sigle și abrevieri

Introducere

1. Argument
2. Stadiul cercetărilor
3. Materialul de lucru
4. Metodele de lucru
5. Precizări terminologice

Capitolul I

Ediții moderne ale Bibliei în limba română

- 1.1. *Monumenta Linguae Dacoromanorum (MLD)*
- 1.2. *Biblia 1688* – o nouă ediție academică
- 1.3. Ediții uzuale vs ediții de autor
- 1.4. Concluzii cu privire la

Capitolul al II-lea

Sistemul conectorilor sintactici în gramaticile moderne ale limbii române

- 2.1. Perspectiva sincronică
 - 2.1.1. Viziunea teoretică
 - 2.1.2. Evoluția unei definiții
 - 2.1.3. Structura internă a conectorilor, evoluția și topica
 - 2.1.4. Inventarul și descrierea sintactico-semantică a conectorilor din limba română
 - 2.1.5. Concluzii cu privire la locul conectorilor sintactici în gramaticile moderne
- 2.2. Perspectiva diacronică
 - 2.2.1. Între gramatici și istorii ale limbii române
 - 2.2.2. Evoluția sistemului conectorilor sintactici în româna veche
 - 2.2.3. Concluzii cu privire la evoluția istorică a structurilor de tip conjuncțional

Capitolul al III-lea

Conectorii logico-sintactici în versiunile neotestamentare românești

- 3.1. Joncțiune și juxtapunere
- 3.2. Structuri paratactice
- 3.3. Conectorii coordonării sintactice
 - 3.3.1. Coordonarea copulativă
 - 3.3.2. Coordonarea adversativă
 - 3.3.3. Coordonarea disjunctivă
 - 3.3.4. Coordonarea concluzivă
 - 3.3.5. Structuri corelative la nivelul coordonării
 - 3.3.6. Concluzii cu privire la conectorii pentru coordonarea sintactică
- 3.4. Conectorii subordonării sintactice
 - 3.4.1. Subordonarea necircumstanțială
 - 3.4.1.1. Subiectiva
 - 3.4.1.2. Predicativa
 - 3.4.1.3. Atributiva
 - 3.4.1.4. Completiva directă
 - 3.4.1.5. Completiva indirectă
 - 3.4.1.6. Subordonata de agent
 - 3.4.2. Subordonarea circumstanțială
 - 3.4.2.1. Circumstanțiala de loc
 - 3.4.2.2. Circumstanțiala de timp
 - 3.4.2.3. Circumstanțiala de mod
 - 3.4.2.4. Circumstanțiala condițională
 - 3.4.2.5. Circumstanțiala cauzală
 - 3.4.2.6. Circumstanțiala finală
 - 3.4.2.7. Circumstanțiala concesivă
 - 3.4.2.8. Circumstanțială consecutivă
 - 3.4.2.9. Circumstanțialele de relație, sociative, instrumentale, de opoziție ș.a.
 - 3.4.3. Concluzii cu privire la conectorii pentru subordonarea sintactică

Capitolul al IV-lea

Conectorii transfrastici în versiunile românești neotestamentare

- 4.1. Problematika conectorilor pragmatico-discursivi în analiza traducerilor biblice. Cazul *Evangheliilor*
- 4.2. Particularități istorico-sociale ale redactării *Evangheliilor*
- 4.3. Conectorii transfrastici în textele evanghelice
 - 4.3.1. Specificul conectorilor pragmatici
 - 4.3.2. Corpusul de exemple și inventarul de conectori pragmatici în originalul elin
 - 4.3.3. Corespondenții latini ai conectorilor transfrastici neotestamentari
 - 4.3.4. Conectorii transfrastici în versiunile evanghelice românești
 - 4.3.5. Mărturiile textelor evanghelice. Analiza contrastiv-tipologică și diacronică
- 4.4. Concluzii cu privire la conectorii transfrastici în versiunile neotestamentare românești

Concluzii

Bibliografie

REZUMAT:

1. Premisa și obiectivele cercetării

Studiul nostru pornește de la *premise* că *sistemul conectorilor poate oferi o imagine pregnantă a personalității unei limbi naturale, vii* – a limbii române, în cazul de față.

Prin „conectori sintactici” înțelegem atât conjuncțiile propriu-zise (simple, compuse, locuțiuni – *și, dacă; cum că; din cauză că*), cât și substituenții acestora, adică pronumele relative (*care, cine, ce*), adverbele relative (*unde, când, cum, cât*), diversele forme de origine verbală (*fie...fie*), prepozițională (*de*), substantivală (*grație*) etc.

Poate să pară ciudat că acordăm importanță unor simple „instrumente gramaticale”, dar știm foarte bine ce implicații logice, semantice, morfo-sintactice, stilistice și discursive au aceste mici lexeme, cum ar fi *că, de, să* etc., în ciuda faptului că deseori sunt aproape lipsite de semnificație proprie.

În consecință, principalul nostru *obiectiv de cercetare* este evidențierea evoluției limbii române literare, între secolele al XVII-lea și al XX-lea, din punctul de vedere al unei singure clase gramaticale – marginală și centrală, în același timp, în sistemul limbii.

2. Materialul de lucru

Cercetarea noastră are în vedere șapte versiuni românești ale *Noului Testament*, plus două în limbile sacre antice:

Noul Testament de la Bălgrad (NTB, 1648); *Biblia de la București* (BB, 1688), ediția Arvinte/Caproșu/Gafton; *Biblia de la Blaj* (BBj, 1795); Parțial, *Biblia de la Buzău* (BBz, 1854-1856); Așa-numita *Biblie Cornilescu* (BC, 1924, cu revizuirile aduse la zi); Ceea ce noi am numit *Biblia în uz* (BU, adică textul folosit în Biserica Ortodoxă Română, în edițiile refăcute continuu, între 1914/1936/1982/2015); *Biblia diortosită de Valeriu Anania* (BA, 2001).

La acestea, am mai adăugat, pentru unele analize, *Biblia de Sibiu* (BS, 1858). Doar în unele cazuri, am consultat și versiunea bazată pe ambele manuscrise ale BB (altfel spus, ediția Paul Miron/Eugen Munteanu, *Monumenta Linguae Dacoromanice* – MLD, finalizată în 2015).

Criteriul principal de selecție al acestor ediții a constat în integralitatea textului evangheliilor, care să ne poată da o imagine completă sau, în orice caz, cât mai cuprinzătoare, a funcționării conectorilor în limbajul biblic. Al doilea criteriu de selecție a fost cel cronologic.

Mai ales pentru analiza conectorilor transfrastici am folosit și traduceri-martor în alte limbi moderne ale versetelor exemplificate – în primul rând, versiunea bilingvă greacă-engleză numită *Biblia Nestle-Aland* (NA 28). În toate cazurile, am apelat, pe cât a fost posibil, la edițiile academice, consemnate ca atare în *Bibliografia* finală.

Versiunea originală grecească a NT (*Novum Testamentum Graece*) este numită de noi „textul-bază”, deși nu chiar toți traducătorii români au plecat direct de la textul *elin*. Textul-martor pentru reliefarea corespondențelor a fost traducerea în latină a NT (adică *Nova Vulgata*, care cuprinde și *Noul Testament*). Această confruntare are un dublu avantaj: al apropierii în timp de cel grecesc, pe de o parte, și al unor similitudini lexicale cu limba română, pe de altă parte (ex.: lat. *fiat* = rom. *fie*; lat. *seu* = rom. *sau* etc.).

Desigur, pentru istoria unor conectori am apelat și la atestări din texte mai vechi, cum ar fi *Codicele popii Bratul* (1508), cf. ediția Gafton, precum și la diverse alte surse documentare. Pe de altă parte, uneori am făcut trimiteri și pasaje din alte cărți ale NT și VT, ca să probăm recurența sau evoluția unor forme, a unor înțelesuri logico-sintactice.

3. Metodele de lucru

Principiile, metodele și instrumentele de lucru utilizate în analizele noastre sunt ale *gramaticii istorice*, completate cu ale *gramaticii descriptive*, și ale *traductologiei*, cu corolarul ei – *gramatica contrastiv-tipologică*. Am mai folosit elemente de *stilistică* și *pragmatică*, de *analiză a discursului* și de *statistică lingvistică*.

Din toate acestea am alcătuit o grilă de analiză care a avut în vedere: a) tipologia strict gramaticală a conectorilor (coordonatori/subordonatori; b) valorile transfrastic-discursive; evoluția istorică, dar și opțiunile personale ale traducătorilor; c) încercarea de reconstituire a contextului istoric care a determinat alegerea unui anumit conector în același verset biblic, reluat

de-a lungul secolelor. Unitatea de bază a analizelor a devenit, astfel o dispunere combinată de tip contrastiv-tipologic și comparativ-istoric:

Matei 1:17

Bibl. gr.: „Πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραάμ ἕως Δαυὶδ γενεαὶ δεκατέσσαρες, καὶ ἀπὸ Δαυὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος γενεαὶ δεκατέσσαρες, καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεαὶ δεκατέσσαρες.”

NV: „Omnes *ergo* generationes ab Abraham usque ad David generationes quattuordecim et a David usque ad transmigrationem Babylonis generationes quattuordecim et a transmigratione Babylonis usque ad Christum generationes quattuordecim.”

En.: “So all the generations from Abraham to David [are] fourteen generations; and from David until the carrying away into Babylon [are] fourteen generations; and from the carrying away into Babylon unto Christ [are] fourteen generations.”

NTB (1648): „*Derept acea, toate neamurile de la Avraam până la David, patrusprăzece neamure; și de la David până la mutarea în Vavilon, neamure patrusprăzece, și de la mutarea den Vavilon până la Hristos, neamure 14.*”

BB (1688): „*Toate dară neamurile de la Avraam, 14 neamuri, și de la David pînă la mutarea în Vavilon, neamuri 14, și de la mutarea Vavilonului pînă la Hristos, neamuri 14.*”

BBj (1795): „*Deci, toate neamurile de la Avraam și până la David, neamuri patrusprăzece; și de la David până la mutarea Vavilonului, neamuri patrusprăzece; și de la mutarea Vavilonului până la Hristos, neamuri patrusprăzece.*”

NTS (1857): „*Deci toate neamurile de la Avraam până la David, neamuri patrusprezece; și de la David până la mutarea Babilonului, neamuri patrusprezece; și de la mutarea Babilonului (din Babilon) până la Hristos, neamuri patrusprezece.*”

BU (1914/1982): „*Așadar, toate neamurile de la Avraam până la David sunt paisprezece; și de la David până la strămutarea în Babilon sunt paisprezece; și de la strămutarea în Babilon până la Hristos sunt paisprezece neamuri.*”

BC (1924/1930): „*Deci, de la Avraam până la David, sunt paisprezece neamuri de toate; de la David până la strămutarea în Babilon sunt paisprezece neamuri; și de la strămutarea în Babilon până la Hristos sunt paisprezece neamuri.*”

BA (2001): „*Așadar, întru totul, de la Avraam până la David sunt paisprezece neamuri; de la David până la strămutarea în Babilon sunt paisprezece neamuri^e; iar de la strămutarea în Babilon până la Hristos sunt paisprezece neamuri.*”

4. Structura lucrării

După necesarul capitol introductiv-tehnic, am dispus materia de cercetare în patru părți inegale.

Un prim capitol a fost consacrat prezentării unor ediții moderne ale versiunilor românești ale *Bibliei*. Apoi, am dedicat un consistent capitol subsistemului conectorilor din limba română, așa cum apare el descris în gramaticile limbii române moderne (cele din 1966 – GAR; 2005 – GALR; 2010 – GBLR, în principiu), și în gramaticile istorice (tratatele Academiei Române

sau diverse altele, vezi I. Gheție, Gh. Chivu, C-tin Frâncu ș.a.). Am considerat drept „gramatici moderne” inclusiv GAR, deși de la aceasta până la gramaticile din anii 2000, diferența de concepție și de terminologie lingvistică este considerabilă. Cele din urmă restructurează codificarea unor clase lexico-gramaticale și a unor categorii gramaticale, eliminând dintre acestea articolul și reconsiderând funcționalitatea diatezei pasive. Or, aceste modificări de concepție afectează viziunea asupra întregului sistem gramatical: se schimbă încadrarea fostelor „subordonate de agent”, de pildă, cu repercusiunile de rigoare asupra clasificării conectorilor sintactici respectivi.

Cu achizițiile teoretice de aici, am realizat un alt capitol – consacrat evoluției conectorilor sintactici (de coordonare și de subordonare în frază), de-a lungul celor patru veacuri de cultură scrisă românească, sec. al XVII-lea – al XX-lea. Coordonarea a fost descrisă pornind de la conectori spre tipurile de propoziții (copulative, adversative, disjunctive, concluzive), dar descrierea conectorilor de subordonare a pornit de la tipurile de relații sintactice în frază (necircumstanțiale și circumstanțiale), deoarece multe dintre acestea folosesc aceeași conectori, precum *că, să, de, cum, unde, care* etc. Perspectiva contrastiv-tipologică și-a dovedit din plin eficiența în asemenea analize. În limbile clasice sunt frecvente, cum se știe, construcțiile participiale, infinitivale și gerunziale, cu valori complementive sau subiective (Acuzativul cu Infinitivul, Nominativul cu Infinitivul) ori circumstanțiale, de cele mai multe ori (Ablativul absolut). Versiunile moderne, inclusiv cele românești au echivalat asemenea structuri fie cu unele gerunziale oarecum corespunzătoare, fie cu folosirea unor conectori: *Plecând Iisus.../ După ce a plecat Iisus*. Dar se întâmplă și invers: acolo unde în textul-bază se folosește un conector compus sau locuțional, greu de echivalat în limbile moderne, se recurge la o structură gerunzială salvatoare: *Dacă așadar* (gr. *ei gar*) **au ajuns** acolo.../ *Ajungând* acolo...

Rolul transfrastic, adică de conectare a unor grupuri întregi, relativ unitare, de versete, de relaționare a episoadelor diferite din structura textului biblic, a fost analizat într-un capitol separat, deși deseori este vorba despre aceeași conectori (coordonatori, de obicei, de tipul: *așadar, deci, și, și încă, iar apoi* etc.). Analizele la nivel discursiv sunt mai dificile, deoarece deseori, în textul-bază se folosesc structuri conjuncționale compuse, frecvente în greacă, au creat probleme chiar și pentru traducătorii latini, apoi pentru cei din slavonă și, desigur, pentru diverse limbi moderne, pentru că pot fi interpretate în două feluri:

- a) O singură unitate, cu rol transfrastic, de introducere a unui episod nou: *și dacă*;
- b) Două unități distincte, *și/dacă*: prima, *și*, cu rol dublu (transfrastic și gramatical de coordonare copulativă); a doua, *dacă*, numai cu rol gramatical (subordonator condițional).

Abia în acest capitol am inclus câteva informații despre specificul limbii grecești a *Noului Testament*, varianta funcțională și diastratică târzie a elinei clasice. Mai simplă decât aceasta, mai apropiată de vorbirea populară, greaca creștină rămâne un idiom bogat și nuanțat, atât la nivelul lexicului și semanticii, cât și la nivelul gramaticii. Ca să înțelegem cât de mare a fost efortul traducătorilor români din primele secole de cultură scrisă religioasă, trebuie să cunoaștem măcar o parte din aceste particularități.

5. Concluzii

Demersul nostru a confirmat ipoteza că studiul conectorilor poate oferi informații noi despre specificul evoluției limbii române – literare, în primul rând:

Se vede clar cum *inventarul de conjuncții și alte tipuri de conectori se cristalizează* spre finalul primei sub-etape a limbii române vechi, adică până în jurul anului 1688:

- Dispar formele vechi, precum *e „și”*, provenit din latinescul *et*, în favoarea lui *și*, provenit tot din latină, de la *sic*;

- Se lexicalizează forme compuse de tipul *că...ce*, devenit *căce*, apoi *căci*;

- Se elimină formele vechi și regionale, de tipul *batăr „măcar”*;

- În general, *subsistemul conectorilor se stabilizează* în forme și sensuri care vor rămâne valabile până astăzi, *mai repede decât alte subclase lexico-morfologice*, trăgând după sine întreaga structură morfologică și sintactică a limbii;

Alegerea textelor biblice ca material de analiză s-a dovedit deosebit de fertilă. Corpusul românesc studiat de noi este format din niște *traduceri*, dar unele dintr-o limbă mult mai bogată lexico-semantic și gramatical-stilistic decât româna; această confruntare inegală a determinat două fenomene conexe:

a) I-a obligat pe traducători să caute toate resursele posibile pentru a compensa structurile complicate din limba donatoare, pentru a se ridica la nivelul originalului, pentru a reda cât mai exact mesajul sacru;

b) Implicit, limba primitoare, *recte* româna, a fost obligată se maturizeze mai repede, căci multe dintre soluțiile găsite pentru aceste texte, de largă răspândire, au intrat în uzul generalizat al limbii române scrise; un singur exemplu este edificator aici: în multe situații, textele originale românești ar fi recurs la parataxe, (dovadă stau multe texte laice originale din epocile vechi); *traducerea obligă la folosirea conectorilor, ca să se respecte întru totul textul sacru original*. Construcțiile paratactice, de tipul „*Vrea, nu vrea...*”, în loc de construcțiile joncționale „**Chiar dacă vrea, chiar dacă nu vrea...**” (cu funcție concesivă, aici), sunt frecvente și azi, dar numai în vorbirea uzuală, neîngrijită, sau cu valori stilistice în registrul îngrijit.

c) În felul acesta, conectorii, inclusiv cei complicați, de tipul *și dacă, iar atunci* (interpretabili gramatical, dar și transfrastic-discursiv), devin uzuali în româna îngrijită.

Studiul conectorilor dovedește încă o dată, dacă mai era nevoie (dar, în studiul limbilor, totdeauna este nevoie de confirmarea statutului de organism logic și funcțional structurat), că limba este un sistem, în care fiecare parte componentă relaționează cu întregul. Când „partea” studiată este formată chiar din elemente de relaționare, cercetarea limbii este cu atât mai interesantă.